

Олешко Тамара Іванівна

доктор технічних наук, професор
професор кафедри економічної кібернетики
Національного авіаційного університету

Бойко Юлія Петрівна

кандидат технічних наук, доцент
доцент кафедри прикладних інформаційних систем
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Зюбіна Руслана Віталіївна

кандидат технічних наук
доцент кафедри кібербезпеки та захисту інформації
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Нінічук Сергій Вячеславович

студент кафедри економічної кібернетики
Національного авіаційного університету

Олешко Тамара Івановна

доктор технических наук, профессор
профессор кафедры экономической кибернетики
Национального авиационного университета

Бойко Юлия Петровна

кандидат технических наук, доцент
доцент кафедры прикладных информационных систем
Киевского национального университета имени Тараса Шевченко

Зюбина Руслана Витальевна

кандидат технических наук
доцент кафедры кибербезопасности и защиты информации
Киевского национального университета имени Тараса Шевченко

Ниничук Сергей Вячеславович

студент кафедры экономической кибернетики
Национального авиационного университета

Oleshko Tamara Ivanivna

doctor of technical sciences, professor
professor of the department of economic cybernetics
National Aviation University

Boyko Yulia Petrivna

candidate of technical sciences, associate professor
associate professor of the department of applied information systems
Taras Shevchenko National University of Kyiv

Zubina Ruslana Vitaliivna

candidate of technical sciences
associate professor, department of cyber security and information security

**ХАРАКТЕРИСТИКА ТА АНАЛІЗ РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ ДЛЯ
ПІДПРИЄМСТВ КОМЕРЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ХАРАКТЕРИСТИКА И АНАЛИЗ РИСК-МЕНЕДЖМЕНТА ДЛЯ
ПРЕДПРИЯТИЙ КОММЕРЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ
CHARACTERISTICS AND ANALYSIS OF RISK MANAGEMENT FOR
COMMERCIAL BUSINESS ACTIVITIES**

Анотація. У статті проведено опис ризикових ситуацій, причини виникнення ризику, підходи до управління ризиками на комерційному підприємстві, показано зв'язок між стратегією підприємства з управління ризиками та його діяльністю. Показано, що для ефективної роботи з ризиком підприємству необхідно мати свою систему управління ризиком, яка використовується з метою вибору прийняттого рівня ризику та пошуку способів зниження його негативних наслідків, адже розвиток ринкових відносин підсилює значущість роботи з управління ризиками в підприємствах роздрібною торгівлі, що пов'язано зі збільшенням обсягів інформації, прискоренням "ритму життя" та іншими рисами, що характеризують економіку ринкового типу. Запропоновано загальну схему технології управління ризиком комерційного підприємств з метою здійснення аналізу та оцінки ризику, вироблення способів його зниження при управлінні комерційним підприємством.

Ключові слова: ризик-менеджмент, комерційна діяльність, ризик, невизначеність.

Аннотация. В статье проведено описание рискованных ситуаций, причины возникновения риска, подходы к управлению рисками на коммерческом предприятии, показана связь между стратегией предприятия по управлению рисками и его деятельностью. Показано, что для эффективной работы с риском предприятию необходимо иметь свою систему управления риском, которая используется для выбора приемлемого уровня риска и поиска способов снижения его негативных последствий, ведь развитие рыночных отношений усиливает значимость работы по управлению рисками на предприятиях розничной торговли, повязкам связано с увеличением объемов информации, ускорением "ритма жизни" и другими чертами, характеризующими экономику рыночного типа. Предложена общая схема технологии управления риском коммерческого предприятий с целью осуществления анализа и оценки риска, выработки способов его снижения при управлении коммерческим предприятием.

Ключевые слова: риск-менеджмент, коммерческая деятельность, риск, неопределенность.

Summary. The article describes the risk situations, causes of risk, approaches to risk management in a commercial enterprise, shows the relationship between the strategy of the risk management company and its activities. It is shown that in order to work effectively with risk, an enterprise must have its own risk management system, which is used to select an acceptable level of risk and to find ways to reduce its negative consequences, because the development of market relations enhances the importance of risk management work in retailers due to the increase in the amount of information, the acceleration of the "rhythm of life" and other traits that characterize a market economy. The general scheme of technology of risk management of commercial enterprises is offered with the purpose of carrying out the analysis and estimation of risk, working out of ways to reduce it when managing a commercial enterprise.

Key words: risk-management, commercial activity, risk, uncertainty.

Постановка проблеми. Економічні ризики в наш час впливають на життя цілих країн, підприємств та кожного окремого громадянина. Звісно, в таких умовах системам керування економічними ризиками відведено достатньо багато уваги та зусиль, а самі системи керування ризиками кожна держава та кожне окреме підприємство намагаються побудувати максимально ефективно, тобто так, щоб мінімізувати непередбачені втрати та їх імовірності. Управління ризиками є стратегічно важливим процесом для успішної діяльності підприємства. Якщо ризик неминучий, то особливу актуальність здобуває проблема подальшого управління ним. Тому, виникає необхідність у пошуку нової стратегії управління комерційним підприємством, методики аналізу, оцінки та управління ризиками. Для успішного управління ризиками необхідно точно їх ідентифікувати, аналізувати і прогнозувати. Проблема управління ризиками не нова, оскільки ризик є невід'ємною частиною нашого життя. Останнім часом особливо гостро стоїть проблема управління ризиками підприємств в процесі їх діяльності. Діяльність підприємств завжди пов'язана з небезпекою втрати ресурсів або недоотримання прибутку у порівнянні із запланованим рівнем або з іншою альтернативою. Ризики мають як деструктивний, так і конструктивний вплив на управління підприємством. Під впливом ризиків керівництво може прийняти надмірно обережну стратегію ухилення від ризиків, а можуть знехтувати ризиками задля отримання вищого прибутку. В останні роки в системі управління підприємствами велике значення приділяється так званому «ризик-менеджменту». Саме тому дослідження управління ризиками на підприємстві з метою побудови оптимальної стратегії управління ризиками є актуальною задачею.

Постановка завдання. На основі викладеного можна сформулювати завдання дослідження, яке полягає в аналізі процесу управління ризиками та дослідженні функціональної структури управління ризиками в комерційній діяльності. Для досягнення поставленої мети в роботі вирішено наступні задачі: дослідити поняття «ризик» в розрізі комерційної діяльності; дослідити підходи по управлінню ризиками на підприємстві; сформувати схему управління ризиком на підприємстві.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ризик є одним з ключових елементів підприємництва, коли на ринку діють правила ринкової економіки. У разі виникнення такої ситуації як політична чи економічна нестійкість, величина ризику зростає в рази. Ця проблема пояснюється збільшенням величини збитковості підприємств.

Сьогодні немає однозначного розуміння поняття ризик. Його різноманітність заважає зробити правильну оцінку ознак та властивостей. Саме поняття – ризик немає єдиного визначення, адже кожна економічна література, як закордонна так і вітчизняна, пояснює його по різному. В одних джерелах ризик пояснюється як ймовірність збитку чи втрат [1, с.289], в інших ризик це дія на удачу в сподіванні на щасливий результат [2, с.338].

В такому разі, термін ризик можна диференціювати як загрозу втрати ресурсів, недоотримання прибутку порівняно з можливістю раціонального використання ресурсів. В цілому можна побачити таку характерну рису ризику як ймовірність втрати але вона повністю не пояснює термін ризик. Для того щоб повністю зрозуміти значення ризику необхідно дослідити таке поняття як ризикова ситуація [3, с.28].

Ризикова ситуація це певна діяльність або сукупність обставин, яка створює ризик за певних умов. Саме поняття ризикова ситуація можна диференціювати за наявності трьох умов:

- 1) Присутність невизначеності;
- 2) Неминучість вибору(потрібно розуміти, що відмова від вибору також є одним з видів вибору);
- 3) Можливість оцінки вибору альтернатив;

Слід розуміти, що ситуація невизначеності і ризикова ситуація це два різні поняття. Ситуацію невизначеності можна диференціювати як ймовірність одержання результатів подій чи рішень про ці події яка немає певної альтернативи. В свою чергу ризикова ситуація може бути охарактеризована як один з різновидів невизначеності, в якому можна визначити настання подій, тобто в такому випадку можливо оцінити ймовірність подій, які можуть виникнути в результаті дій конкурентів, спільної діяльності партнерів, впливу навколишнього середовища на економіку, створення інновацій тощо [4, с.60].

Управління ризиками в комерційній діяльності є одним з найбільш необхідних процесів діяльності для підприємства. Даний процес визначається прийняттям ризикованих рішень та пошуком способів уникнення негативних наслідків.

Процес управління ризиком в комерційній діяльності містить в собі наступні операції: передбачення ризиків; розрахування розміру ризику та наслідків; застосування усіх наявних стратегій зниження або уникнення ймовірності ризику, який призводить до великих втрат; контроль ризику, коли повна мінімізація його є неможливою; збереження ризику або підвищення величини ризику, коли необхідно [5, с.65].

Для ефективного проведення управління ризиком необхідно розроблювати стратегію управління ризиком – це управління діяльністю підприємства у невизначеності, яке ґрунтується на оцінці ймовірності ризику та методах його мінімізації [6, с.117].

Управління ризиками на підприємстві можна виділити в самостійну форму підприємництва. Недостатньо лише створити стратегію управління ризиками, необхідно ще створити систему управління ризиками, яка включає наступні етапи: формулювання ефективної системи оцінки та контролю прийняття рішень; створення на підприємстві спеціального відділу, який буде управляти ризиками; виділення ресурсів та резервів для страхування ризиків [7, с.2].

Методи управління бувають найрізноманітніші, тому управління ризиками є багатоваріантне. Багатоваріантність ризик-менеджменту означає стан стандарту і неординарності фінансових коливань, гнучкість і неповторність тих чи інших способів дій у конкретній господарській ситуації. Головне в ризик-менеджменті — правильно поставити мету, що відповідає економічним інтересам об'єкта управління [8, с.186].

Також, важливою частиною ризик-менеджменту є створення або знаходження органу управління ризиком, який матиме наступні функції [9, с.169]:

- проведення венчурних та портфельних інвестицій;
- створення спеціальної системи ризикової інвестиційної діяльності про збір, аналіз, обробку та збереження даних;
- розрахування величини ризику та його ймовірності, створення стратегії управління ризиком;
- створення програм прийняття ризикових рішень та контроль за їхнім проведенням;
- проведення страхових операцій, укладання договорів по страхуванню та перестрахованню;
- ведення звітності за ризиковими операціями.

Схема ризик-менеджменту зображена на рис. 1. Вона показує правила та прийоми за допомогою яких приймається ризикове рішення.

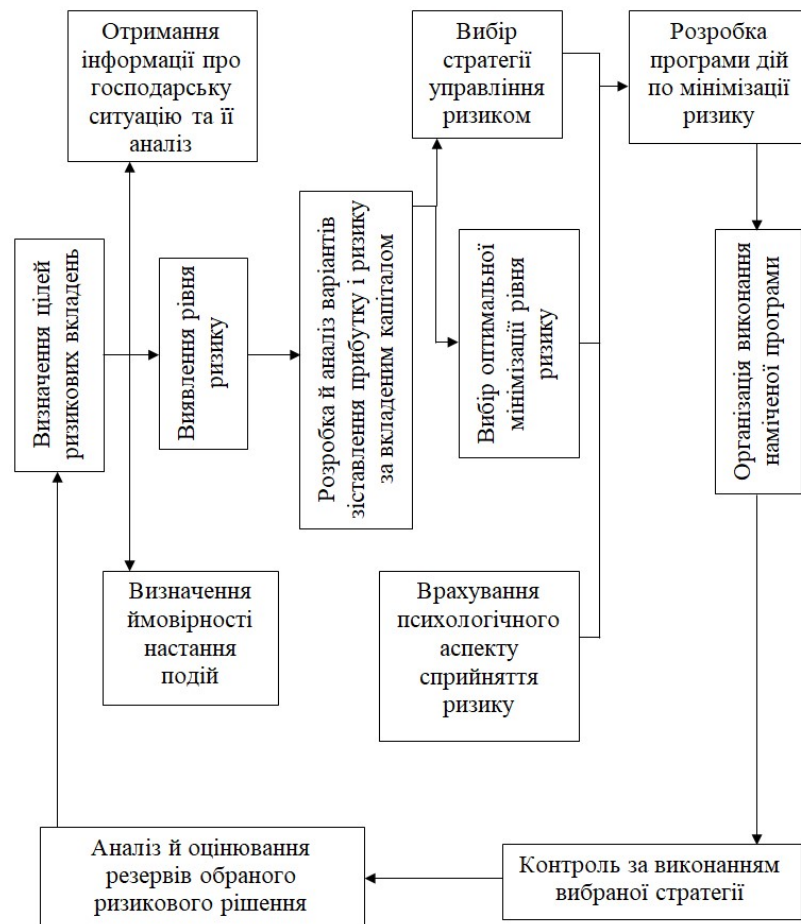

Рис. 1 Схема організації ризик-менеджменту

Стратегія ризик-менеджменту включає наступні засади: максимальність отриманого прибутку; оптимальна ймовірність результату; оптимальне коливання результату; оптимальне поєднання прибутку та рівня ризику [8, с.186].

Максимальність отриманого прибутку означає вибір з кількох варіантів розвитку подій того, що принесе найбільш ефективний результат та матиме найменший рівень ризику.

Засада оптимальної ймовірності результату полягає у прийнятті рішення, ймовірність якого є нормальною для інвестора. Оптимальне коливання результату полягає у прийнятті рішення в якому ймовірності виграшу та програшу мають невеликий розрив.

Правило оптимального поєднання прибутку та рівня ризику означає вибір стратегії діяльності, яка принесе найбільший прибуток та дозволить уникнути ризик [5, с.66].

Дані про зв'язок між стратегією підприємства по управлінню ризиками та діями по управлінню ними подано в табл.1.

Менеджер повинен завжди узгоджувати визначені граничні значення витрат з керівництвом.

В процесі вибору стратегії управління ризиками на підприємстві необхідно мати в наявності довідкову інформацію з граничними значеннями витрат, яку можна застосувати в усіх процедурах управління ризиками [8, с.188].

Таблиця 1

Зв'язок між стратегією підприємства з управління ризиками та діяльністю пов'язаною з управлінням ними.

Варіант стратегії підприємства по управлінню ризиками	Пріоритетні процедури управління ризиками	Примітки
Обережна	Відмова від ризиків	Граничні величини витрат, що відповідають процедурі відмови від ризику та процедурі передачі ризику, встановлюються досить невисокими. На цьому етапі застосування усіх процедур управління ризиками є рівнозначними.
Зважена	Прийняття ризиків	Методи використовуються з урахуванням додаткових факторів.
Ризикована	Прийняття ризику на себе або його передача	Граничні значення збитку, що відповідають процедурам прийняття ризиків на себе і передачі ризиків, встановлюються досить високими

Для ефективної роботи з ризиком підприємству необхідно мати свою систему управління ризиком, яка використовується з метою вибору прийняттого рівня ризику та пошуку способів зниження негативних наслідків ризику.

Система управління ризиком, включає дві підсистеми: об'єкт управління та суб'єкт управління [10, с.265]. Об'єкт управління це ризик з яким намагається боротися суб'єкт, до якого можуть належати відносини між страховиком та страхувальником, позичальником та кредитором тощо. Суб'єкт управління це особи, які за допомогою певних методів та моделей намагаються оцінити, мінімізувати ризик та управляти ним на підприємстві. Об'єкт ризику має наступні функції: ризикові інвестиції; страхування ризиків; економічні відносини та зв'язки між підприємцями; дозвіл ризику. Суб'єкт ризику має наступні функції: організація; прогнозування; регулювання; координація; стимулювання; контроль.

Процес управління ризиками має місце тільки у випадку безперешкодного обміну інформації між керівною і керованою підсистемами (рис. 2).

В цілому, процес управління у більшості випадків передбачає отримання, передачу, обробку та використання інформації [11, с.245]. У такому разі основою ефективного використання даного методу є наявність надійної та достатньої інформації.

Основою успішної комерційної діяльності є дотримання наступних правил:

- 1) величина ризику не повинна перевищувати власний капітал;
- 2) не можна ризикувати великим заради малого;

3) необхідно завжди пам'ятати про наслідки ризику.

Перше правило припускає, що суб'єкт повинен розрахувати максимальну величину збитку та порівняти її з власним капіталом перед тим, як здійснювати свою діяльність [5, с.65]. Реалізація другого правила полягає у тому, що використання великої суми капіталу для отримання відносно малого прибутку є неефективне.

Третє правило означає, що суб'єкт повинен завжди порівнювати очікувані результати із можливими збитками від ризикової ситуації.

Рис. 2 Процес обміну інформацією в системі управління ризиком

Ризик-менеджмент можна розглядати як основну технологію процесу управління ризиком. На підставі аналізу різних підходів до управління ризиками [12, с.317] пропонується наступна схема, яка містить у собі сім базових етапів (рис. 3).

Перший етап процесу управління ризиками передбачає визначення мети та цілей підприємства, оскільки ризик-менеджмент є невід'ємною частиною загального менеджменту підприємства.

Другий етап включає збір інформації про зовнішнє та внутрішнє середовище підприємства з метою оцінки ризикових факторів.

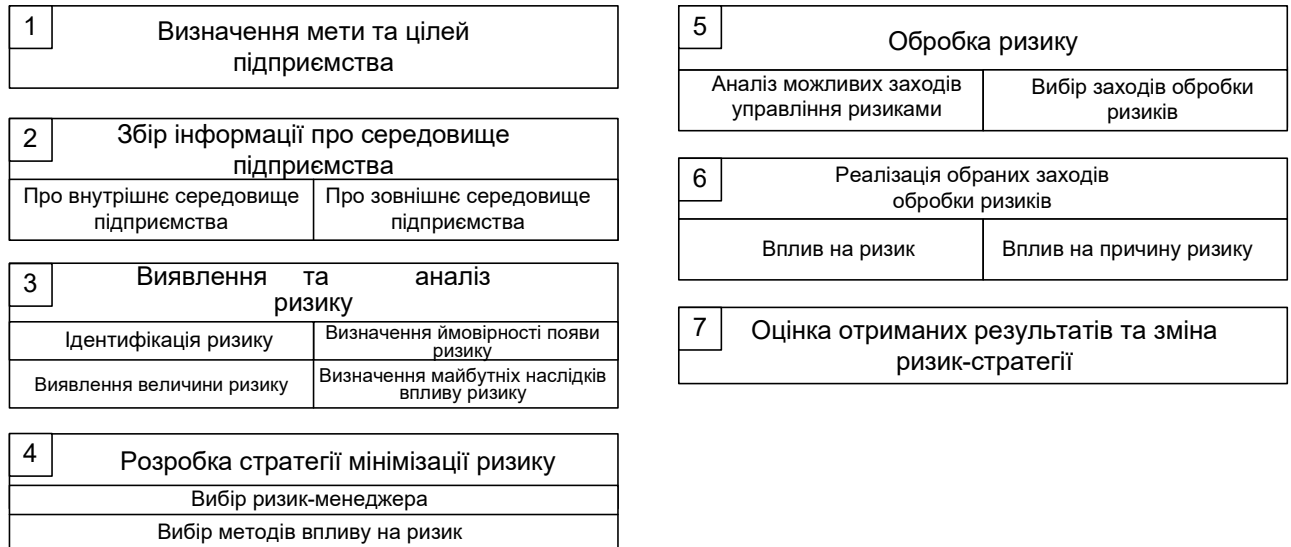

Рис. 3 Схема управління ризиком

Третій етап виявлення та аналіз ризику передбачає ідентифікацію ризику, виявлення величини ризику, визначення ймовірності його появи та майбутніх наслідків його впливу.

Наступним етапом є проведення розробки стратегії мінімізації ризику. На цьому етапі потрібно обрати ризик-менеджера, а саме провести оцінку його професійних якостей та знань. На ризик-менеджера покладається вибір методів впливу на ризик. А також прийняття рішення щодо зменшення ймовірності появи ризику та мінімізація наслідків ризику.

П'ятому етапі проводиться обробка ризиків. Ризик-менеджер проводить аналіз варіантів обробки ідентифікованих ризиків, оцінює їх переваги і недоліки, а також можливість застосування в існуючих умовах. По закінченню етапу повинен бути сформований план заходів з управління ризиками і передбачені відповідні ресурси для його виконання.

На шостому етапі здійснюється безпосередньо реалізація обраних заходів обробки ризиків. План заходів з управління ризиками є документом, який визначає ролі всіх співробітників в його реалізації. Виконання передбачених планом заходів є обов'язковим, контроль та координація покладається на ризик-менеджера, або іншу відповідальну особу. Належне виконання і неухильне дотримання плану забезпечить досягнення поставлених перед ризик-менеджментом завдань.

На останньому етапі проводиться оцінка отриманих результатів та зміна ризик-стратегії. Після реалізації запланованих дій необхідна перевірка отриманих результатів. Перевірки повинні здійснюватися на регулярній основі. В разі виявлення невідповідності результатів поставленим вимогам, то необхідне коригування ризик-стратегії на всіх або окремих етапах.

Запропонована схема являє собою загальну рекомендовану послідовність дій по управлінню ризиками. Ці етапи є не завжди послідовними, при практичному використанні можуть бути паралельними, або виконані частково.

Крім того, дана схема може бути використана при гнучкому управлінні, оскільки на кожному етапі можна повернутись на попередній.

Висновки з проведеного дослідження. В роботі досліджено структуру та особливості управління ризиками в комерційній діяльності. В процесі роботи були отримані такі результати:

– досліджено поняття «ризик» в розрізі комерційної діяльності, виявлено, що ризик являє собою ймовірність подій, які можуть виникнути в результаті дій конкурентів, спільної діяльності партнерів, впливу навколишнього середовища на економіку, створення інновацій тощо;

– досліджено підходи по управлінню ризиками на підприємстві та показано, що недостатньо лише створити стратегію управління ризиками, необхідно ще створити систему управління ризиками;

– запропоновано схему управління ризиками на комерційному підприємстві, яка містить в собі сім основних етапів, які при практичному використанні можуть бути паралельними, або виконані частково. Крім того, дана схема може бути використана при гнучкому управлінні, оскільки на кожному етапі можна повернутись на попередній.

З наведеного вище можна зробити висновки, що для ефективного проведення процесу управління ризиком на підприємстві необхідно мати стратегію управління ризиком, яка використовується з метою управління діяльністю підприємства у невизначеності, але потрібно пам'ятати, що ризик неможливо повністю усунути, його можливо тільки частково мінімізувати.

Список використаних джерел

1. Мануйленко, В. В., & Рызин, Д. А. (2017). Комплексная субъектно-объектная характеристика понятия «финансовый риск» в коммерческой корпоративной организации. Евразийский юридический журнал, (6), 288-291.
2. Семенова, К. Д., Тарасова, К. И., Семенова, Е. Д., & Тарасова, К. И. (2013). Выявления та оцінка ризиків як елемент забезпечення конкурентоспроможності підприємства. Атлант. С. 337–352.
3. Радаев, Н. Н., & Боридько, С. И. (2005). Оценка риска при принятии решений в рискованных ситуациях. Измерительная техника, (9), 27-29.
4. Петровська, С. В., & Костюк, І. В. (2015). Проблеми розвитку інвестиційної діяльності комерційних банків. Проблеми системного підходу в економіці, (53), 59-63.
5. Кузьмина, Н. В. (2017). Риски в предпринимательской деятельности: историкоэкономический аспект. Экономика строительства и природопользования, (4 (65)).
6. Олешко, Т. І., Гребенюк, С. В. (2018). Теоретико-ігрове моделювання задачі страхування авіаційних ризиків. економічні студії, 117-119.
7. Керування ризиком. Методи загального оцінювання ризику (ІЕС/ISO 31010:2009, ІДТ). ДСТУ ІЕС/ISO 31010:2013. – К.: Мінекономрозвитку України. 2015. – 73 с

8. Гужин, А. А., & Ежкова, В. Г. (2017). Риск-менеджмент и методы управления рисками. *Инновации и инвестиции*, (2), 185-189.

9. Ткаченко, С. Є. (2017). Теоретичні засади управління фінансовими ризиками підприємства. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка*, (188), 169-177.

10. Донець Л.І. (2012) Загальна схема процесу управління ризиком. Обґрунтування господарських рішень та оцінювання ризиків. С. 264.

11. Юдін, О. К., Фролов, О. В., & Бойко, Ю. П. (2015). Організація систем підтримки прийняття рішень для управління в кризових ситуаціях. *Наукоємні технології*, (3), 244-249.

12. Ильшева Н.Н., Каранина Е.В. Стратегический анализ риск-системы предприятия как новое направление экономического анализа // *Экономический анализ: теория и практика*. 2013. №14 (317).